

ШТАМПАНА РУКОПИСНА ПЕРИОДИКА *РОВОАЦ* И *НАШИ ДАНИ* У ИЗДАЊУ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ

Јовановић, Наташа (2021), *Рововац (1916): фототипско-транскрибовано издање*, Београд: Народна библиотека Србије.

Јовановић, Наташа (2021), *Наши дани (1942–1945): фототипско издање*, Београд: Народна библиотека Србије.

Иако ће можда звучати сувишно, струци и те како познато и можда помало и досадно, увек треба истаћи и константно понављати – библиотеке су драгоцене чувари нашег културноисторијског наслеђа. Фондови библиотека садрже грађу непроцењиве вредности, која сведочи о свим аспектима историје једне нације, било да се ради о историји у ужем смислу, било да су у питању историјски аспекти других научних дисциплина.

Фондови Народне библиотеке Србије садрже рукописне листове и часописе који су према речима др Наташе Јовановић „један од најинтригантнијих делова фонда”.

Старајући се да прикаже ову непроцењиву грађу из својих фондова на адекватан начин, Народна библиотека Србије, на иницијативу др Јовановић, покренула је 2021. године едицију *Посебна издања. Српска рукописна периодика*. Мото едиције у потпуности илуструје њен значај: *Нека се сакупи цео сабор поштовалаца штампане, дођиће на празник!* Не само да ће се на овај начин рукописна периодика чувати и сачувати од заборављања и анонимности, већ ће послужити и као извор за све типове истраживања, било да су у питању научна и стручна, историјска, књижевносторијска, уметничко-историјска или истраживања која спроводе љубитељи наведених дисциплина. Према речима уреднице: „у зависности од очуваности и читљивости рукописа, наслови ће једном годишње, уз одговарајућу пропратну грађу, бити представљени у фототипском, фототипско-транскрибованом или

¹ ana.stevanovic@nb.rs

Аутор је библиотекар савјетник у Одсеку за аналитичку обраду Одељења серијских публикација Народне библиотеке Србије и члан Ифлиног Савјетодавног одбора за стандарде. – Напомена ур.

само у транскрибованом облику” (2021, стр. 7). Услед специфичности грађе, Народна библиотека Србије не поседује увек целину, те је стога пожељна и међуинституционална сарадња. У уводном тексту едиције, изнете су исцрпне информације које су резултат детаљног и темељног вишегодишњег проучавања грађе и литературе у комбинацији са теренским истраживањима.

Прва књига едиције, нимало случајно, јесте фототипско-транскрибовано издање рукописног листа Станислава Кракова, *Рововац* (1916), аутора који је чекао погодан историјски тренутак за исцрпније проучавање. На 159 страна публикације, поред „Речи уреднице едиције” и самог фототипско-транскрибованог издања *Рововца*, налазе се и ауторски текстови др Јовановић: „На капији слободе”, о самом листу, његовом настанку и његовој судбини, и „Између чекића и наковња”, биографија Станислава Кракова „човека који је изгубио прошлост”. Специфичности ове публикације доприноси и „Појмовник”, који садржи: Речник архаизама, жаргонизама и других мање познатих речи и израза, затим Речник топонима, и списак Личности које се помињу у *Рововцу*. Издање је допуњено и прилозима из Архива Народне библиотеке Србије, Архива Југославије, Војног архива, Војног музеја, Завичајног музеја Руме, Музеја „Родна кућа војводе Мишића” (Струганик), која садрже лична документа Станислава Кракова или службена документа која се на њега односе. На самом крају дат је и попис извора и литературе.

Рововац је угашен након само два месеца излажења (децембар 1916 / јануар 1917. године). Од укупно седам бројева, у фонду Народне библиотеке остало је свега четири које је библиотеци поклонио Краков лично. Народна библиотека Србије, у циљу очувања драгоцене грађе, такође је пре неколико година дигитализовала наведена четири броја у склопу целине под називом *Рукописна ћериодика*.

Др Јовановић у првом тексту под насловом „На капији слободе: о *Рововцу*, рукописном листу Станислава Кракова” износи детаљне информације о околностима под којима Краков осмишљава и реализује лист. Солунски фронт, Кајмакчалан, рат, ров и смрт ауторова су свакодневица. Писање је за Кракова био начин да испуни време у рову, нарочито током ноћи. Омеђен хоризонт, специфичност војничког живота у рову, испод површине, ограничена информисаност, као и људи који су се бројчано смањивали – све је то утицало на младог Кракова и на његову жељу да покрене „батаљонски лист” у коме би тематика била ратна, с дозом хумора и сатире, уз вести са самог фронта, као и оних удаљених, сигурних тачака, на којима су се налазиле „водеће личности из позадине”, како их Краков назива у свом писму упућеном управнику Народне библиотеке Србије Ђорђу Радоичићу. Свих седам бројева било је укоричено у пишчевом ратном дневнику, али, нажалост, нису сачувани. Детаљном анализом садржине, првенствено сатиричне, др Јовановић закључује да „услед превише смелих текстова, који су, осим шаљивог приказа војничког живота, на сатиричан начин указивали на негативне појаве у различитим деловима српских структура ратног и предратног времена, претпостављени су Кракову забранили излажење листа” (2021, стр. 19).

Због лакшег разумевања и специфичности грађе, на темељима детаљног истраживања, др Јовановић је саставила исцрпан појмовник који ће „старијима послужити као подсетник, млађима као помагало, а будућим генерацијама може представљати значајан извор података” (2021, стр. 89). Прво је састављен Речник архаизама, жаргона и других мање познатих речи и израза који садржи и бројна објашњења појмова, стихова, страних речи и израза, скраћеница, итд. Изузетно је користан и информативан и речник топонима на основу кога се стиче потпунија слика и допуњавају се прилози рукописног листа. Међутим,

изузетан допринос историјским проучавањима дат је списком личности које се помињу у *Рововцу*. Историјске личности, официри, војници, ратни другови Станислава Кракова, нашли су се на наведеном попису. Нажалост, нека имена остала су неразрешена.

У биографији Станислава Кракова др Јовановић наводи неколико аспеката његове личности – с једне стране, он је био војник који је учествовао у четири рата, неколико пута је био животно угрожен, због болести или услед рањавања, а укупан број његових одликовања био је – осамнаест. Затим, Краков је био новинар, књижевник, љубитељ кинематографије, колекционар (библиофил, филателиста, нумизматичар). Стога не чуди што је *Рововац* извор не само историјске грађе, већ и књижевноуметничке. Сатира је била једно од водећих средстава историјске авангарде у српској књижевности, погодна због тога што је била у могућности да поприма различите облике и форме. Увек свесна себе и своје намере, сатира је због тога била и омиљена, али и забрањивана. С друге стране, часописи су били један од основних авангардних начина изражавања. С обзиром на то којој читалачкој публици је била намењена, и теме су јој биле омеђене местом и временом. Ратна тематика била је доминантна у опусу многих наших авангардних писаца, па је код Растка Петровића „ново време” носило „руке без прстију”, а Краковљев Божић Бата „Носи џак граната”, где се кроз форму народне песме тематизује туробна савременост и илуструје типичан авангардни поступак интертекстуалности и преиначавања традиционалне усмене књижевности. Заступљене су и кратке форме карактеристичне за српску историјску авангарду попут огласа, телеграма, телефонских разговора, које илуструју авангардну поетику субверзије и побуне. Стога није тешко са становишта историје књижевности Кракова сврстати у историјску авангарду и *Рововац* посматрати и као почетак његовог књижевног стварања.

Друга књига едиције Народне библиотеке Србије под називом *Рукописна периодика* јесте фототипско издање рукописног листа *Наши дани* (1942–1945), штампано такође 2021. године. За разлику од *Рововца* који је настајао напорима углавном Станислава Кракова (уз мањи број прилога његових сабораца), *Наши дани* дело су колектива. Према речима др Јовановић, преко 160 аутора учествовало је у настанку овога листа. Друга битна разлика јесте временска, тј. *Рововац* је настајао 1916/1917. и сведочио о Великом рату, *Наши дани* су сведочанство о Другом светском рату. Заједничко им је то да су и један и други настајали ван територије Србије, први на граници данашње Северне Македоније и Грчке, а други западније, на територији данашње Аустрије. Битна разлика је и у томе што је *Рововац* настајао на самом бојишту док су *Наши дани* настајали „у жицама сталага”, како наводи уредница издања др Наташа Јовановић.

На 312 страна публикације, поред фототипског издања рукописног листа *Наши дани* из фонда Народне библиотеке Србије, допуњеног примерцима из Историјског музеја, датог хронолошки, и у истом формату као и оригинали, налазе се и „Реч уреднице едиције”, ауторски текст др Јовановић „У жицама сталага XVII Б”, затим текст о Мати Милошевићу, заробљенику број 66766, и на крају попис коришћених извора и литературе. *Наши дани* су такође дигитализовани, и могу се пронаћи и на сајту Дигиталне НБС, под целином *Рукописна периодика*. Међутим, у оквиру Дигиталне библиотеке недостаје бр. 30 (1944), бр. 32 и бр. 33/34 (1945), који су за потребе овог издања преузети из Историјског музеја Србије.

Уводним текстом др Јовановић упознаје читаоце са основним подацима о рукописном листу, укључујући и литературу која је о њему доступна, и која није обимна. Међу именима која се помињу у уредништву листа налазе се и истакнуте личности српске уметности и културе, попут уредника Мате Милошевића или Петра Лубарде. Биографије сарадника

листа др Јовановић детаљније је представила у (још увек необјављеној) докторској дисертацији одбрањеној на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2018. године. Ауторка је, на основу садржаја бројева, издвојила неколико доминантних целина које су заступљене у мањој или већој мери у скоро свим бројевима. Свакодневни живот у логору представљен је у рубрикама „Обавештење Повереништва Срба, заробљеника у Сталагу XVII Б” и „Обавештења Уредништва” и представља извор информација о функционисању логора, као и о потребама самих заробљеника, нпр. у подрубрици „Библиотека” сазнајемо да се највише тражио приручник за немачки језик. Због наведене потражње, али и из практичних разлога, постојале су и многобројне поучне рубрике, између осталог и кратак течај немачког језика. Осим тога, објављиване су и поуке о здрављу и савети лекара. Верски живот, неговање православних обичаја и традиције, поуке свештених лица који су се нашли у логору заузимали су значајан део листа и били су заступљени у *Нашим данима* нарочито око верских празника. Из листа се може сазнати и како су заробљеници проводили слободно време слушајући предавања о уметности, медицини или спорту или како су водили и успешан спортски живот. Заробљеници Сталага XVII Б изражавали су се и кроз прозне и поетске текстове који су били саставни део *Наших дана*, али и преко рубрика попут „Разбриге” или „Цимача”, које су биле хумористичко-сатиричне и које су изнедриле упечатљиве ликове попут Гефангена Ђоке, чије су згоде и незгоде логораши пратили из броја у број. Разни типови илустрација били су заступљени у скоро сваком броју и за њих су били одговорни, између осталих, и Петар Лубарда, Ђорђе Костић, па чак и руски сликар Анатолиј Сунгуров. Посебан осврт др Јовановић у овом издању дала је на личност Мате Милошевића, који је (као и Краков) имао свега 21 годину када је доспео у Сталаг XVII Б. Милошевић је, поред уредничког посла, активно учествовао и у осталим аспектима живота у логору, првенствено културним и уметничким. Информације које се могу добити пажљивим читањем овог фототипског издања су непрегледне: илустровани су сви аспекти живота у нацистичким радним логорима, од социолошких, културних и политичких до уметничких и свакодневних.

Осим Милошевића, списак оних који су се нашли у логору и чији заробљенички живот ће тек бити предмет изучавања захваљујући овом фототипском издању јесу Петар Лубарда, Ванђел Бадули, Антоније Ђурђевић, Стефан Израдић и многи други који су дали допринос у креирању рукописног листа *Наши дани*.

Савремене студије историје, социологије, историје књижевности, историје уметности, итд. не могу се замислити без периодике. У обиљу извора, посебно место заузима рукописна периодика због специфичних услова настанка, због своје аутентичности и оригиналности. Управо због тога, фототипска и транскрибована издања, као и дигитализовани извори, који сада постају доступни ширем кругу истраживача, представљају изузетан допринос библиотечко-информационе струке очувању културно-историјског наслеђа.